

GAJDÓ ÁGNES

Kirándulás kétezer év irodalmában

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ KÉT KÖNYVÉRŐL

Nap Kiadó
Budapest, 2011
260 oldal, 2500 Ft

Petrarca Budapesten

Kevés olyan enciklopédikus műveltségű tudós létezik, aki képes igazán érdekfeszítő mondatokba önteni gondolatait. Szörényi László rendelkezik ezzel a tehetséggel. Szőnyi Zsuzsa írja róla *Római terasz* című könyvében, amely voltaképpen a legendás Triznya-kocsma naplója: „Laci az égvilágon mindenről nagyon izgalmasan beszél. (...) Nemhiába mondják róla, hogy Magyarország legokosabb embere.” (Kortárs Kiadó, 2006. 111.) Akik hallották már Szörényi professzor lebilincselő stílusú, szórakoztató, gyakran humoros előadásait, nem fognak csalódní esszéi, tanulmányai olvastán sem. A Nap Kiadó gondozásában megjelent *Petrarca Budapesten* című kötet több szempontból is figyelemre méltó. Az írások zöme több évtizede látott napvilágot, s ma már egyre nehezebb hozzáférni például az *Igen*, az *Olvásó Nép* vagy éppen az *SF Tájékoztató* példányaihoz. De igen figyelemreméltó e válogatás azért is, mert kétezer év irodalmában és kultúrájában barangolhatunk, s nem is akármilyen idegenvezető kalauzol bennünket!

”

Köztudott, hogy Szörényi az olasz irodalom szerelmese, így egyáltalán nem meglepő, hogy Vergilius, Petrarca és Giuseppe Tomasi szerepel a *Világirodalom* fejezetben. Petrarca mostanság kevesebb figyelmet kap, pedig jelentősége és hatása vitathatatlan. Az UNESCO és az olasz állam ugyan 2004-ben nemzeti, illetve nemzetközi kulturális ünneppé nyilvánította a költő születésének 700. évfordulóját, de azóta már eltelt tíz év. Pedig az itáliai mester nemcsak az olaszok büszksége (nélküle ugyanis sem olasz nemzet, sem olasz nyelv nem lenne), hanem – ahogyan a tanulmány címe is jelzi – Európa poétája. Hogyan is kell ezt érteni? Petrarca örök vándor: a valóságos életformája az állandó úton lét. Sehol sem volt otthon, így szinte mindenütt otthon volt, Odüsszeuszként vándorolt a világban. Az incisai gyönyörű tájban található fé-

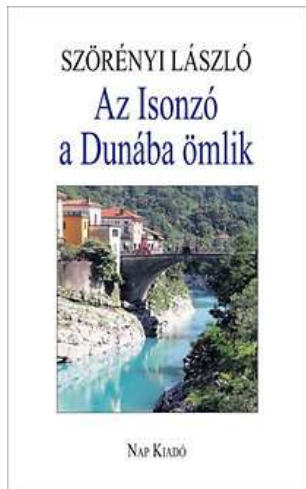
lig rom szülőházat Szörényi László fanyar humorral jellemzi: „A házat elrozsdásodott vascsövek és deszkapallók támasztják meg, olyan régen, hogy már maga az állványzat is műemlék (...). Mindenesetre annyit tett a város – kétségtelenül –, hogy az összes útjelző táblát eltávolította, nehogy valaki még véletlenül odazarándokoljon. Csak a helybéli rendkívül öreg és nőnemű lakosság segítségét igénybe véve tudtunk fölkapaszkodni a szégyenfoltot megszemlélni.” (23.)

Ha Petrarca szülőházát nem is, magát a költőt Itália- és Európa-szerte nagyra becsülik. Különösen Magyarországon gazdag a recepciója, sokkal teljesebb, mint Kelet-Közép-Európa más országaiban. Nálunk ugyanis latin és magyar nyelven egyaránt megjelent Petrarca legnagyobb terjedelmű és a legfontosabbnak tartott latin nyelven írt műve, a *De remediis utriusque Fortunae* (A mindkét szerencse ellenszereiről) című kétrészes könyv. Szörényi bemutatja, hogyan került hazánkba a humanista Pier Paolo Vergerio, aki nemcsak a Petrarca-kultuszt hozta magával, hanem a kéziratok alapján rekonstruálta és kiadta a költő töredékben maradt eposzát, az *Africát* is, mellyel hatalmas értéket mentett meg a feledéstől. Vergerio Vitéz János barátja volt, s az ő kapcsolatai révén kerülhetett Janus Pannonius a legnagyobb itáliai mesterhez, Guarinóhoz. Minden mindennel összefügg – s egyetérthetünk Szörényivel abban, hogy „a petrarcai irodalom és életeszemény átvétele nélkül nem (vagy sokkal később) született volna meg Magyarországon a humanizmus.” (27.)

A *Petrarca Budapesten* kötet nagyobb része a magyar irodalom alkotóival foglalkozik. Tanulmányok, kisesszék, kritikák sorjázna, s közben több évszázad titka tárul fel. Több, először tán meghökkentő állítás igazolódik Szörényi jóvoltából, s a szellemi kihívásokat kedvelők töprenghetnek ezeken, s alaposabban utánajárhatnak egy-egy kijelentésnek: „Janus Pannonius költeményével egyik eszmei előkészítője lett az Újvilág felfedezésének” (68.); „Nekünk is vannak, modern magyaroknak, balfácán szentjeink” (77.); Rákóczi, a feledékeny remete (81–89.); „...a sors alakítható. (...) ...az ember jó, illetve azzá tehető.” (138.) Talán játék mindez, de érdemes játszani, s új felfedezéseket tenni. Számomra például a *„Ha álom az élet...” Negyvenyolc hatása a magyar irodalomban* című rövid írás volt igazán gondolatébresztő, különösen a záró gondolatok, amelyben a szerző az 1848-as forradalomtól örökölt ösjelképre utal. Ez az, ami újra és újra megszabta a költemények, drámák és regények szerkezetét: „Hiszen újjászületés – küzdelem – halál és feltámadás egységét, amelyet addig a kereszténység tanított a magyar kultúrának, az akkor és azontúl egy önvérével megszentelt, mindenestül sajátjának érezhető emlék is megerősítette.” (125.) Szörényi Jókait említi, aki ebben az időszakban, a szabadságharc bukása után átélte, személyesen megtapasztalhatta a halál és az újjászületés mítoszát, s ez olyan alapvető élmény volt számára, amelyre felépíthette monumentális életművét.

A kritikákat böngészve elámulhat az olvasó, milyen sokrétű is a szerző érdeklődési köre. Kik szerepelnek ezekben a rövid, ám annál velősebb szövegekben? Devecseri Gábor, Pierre Boule, Varga Imre, Csoóri Sándor, Riedl Frigyes, Béládi Miklós, Kocsis István, Balassa Péter, Sík Sándor, Mindszenty József, Szabó Dezső, Tózsér Árpád, Krasznahorkai László. Nemcsak klasszikus bírálatok kerültek be a válogatásba, van köztük laudáció, sőt az *Élet és Irodalom*-ban megjelent ex libris is. A kötet záró fejezetében Szörényi a magyar irodalomról szól – külföldieknek. Két elgondolkodtató és számos kérdést felvető szöveg kapott itt helyet. Az eredetileg a *Literatura* hasábjain 1990-ben megjelent *A halász* című írásban a szerző Márai keserű gondolatait idézi, aki naplójában azon szomorkodik, hogy a magyar irodalom „mégsem tör-

tént meg a világ számára”. Petőfi, Jókai nevét ugyan sok országban ismerik, de csak a nevüket, életművüket nem; s az Arany- és a *Nyugat*-nemzedék szinte teljesen elkallódott a világ-irodalomban. A miértről és a hogyanról már sokan és sokfélét írtak, a tanulmány azonban kitér arra is, hogy az 1990-es években mely magyar nyelven alkotó prózaírók érdemelnének több figyelmet a külföld részéről. Szörényi elismeri a magyar líra nagyságát, ám az izoláció feltörésének esélyét a regényekben, elbeszélésekben látja. Több nevet említ, Grendel Lajostól Mátyás Ivánon, Ottlik Gézáig át Spiró Györgyig, akik nemzetközi mércével mérve is értéket teremtetek. Bár ha jobban belegondolunk, elszigeteltségünk miatt most is igencsak időszerűek Márai – Szörényi által is citált – gondolatai: „A magyar irodalom nagy volt. Nagyobb, mint Magyarország.” A jelen azonban most történik, s szülehetnek új Petrarccák, új Vörösmartyk...

Nap Kiadó
Budapest, 2013
288 oldal, 3300 Ft

Az Isonzó a Dunába ömlik

Szörényi László közéleti tevékenysége legalább olyan jelentős, mint irodalomtörténeti, tanári munkássága. Nemrég olvastam egy vele készült interjút, amelyben a bolognai folyamat csődjét fejtegette, s arról is szólt, hogyan lehet változtatni a jelenlegi katasztrófális helyzeten: „Az általános iskolában meg kell tanuljanak írni, olvasni a diákok, és rá kell szoktatni őket a memoriterekre. Gimnáziumban már természetes kell legyen, hogy olvasnak. A Bibliát és antik irodalmat olvastatnék velük. Ehhez azonban a felnőtt társadalomban is vissza kell állítani az olvasás becsületét. Nem nevelhetünk a jövőnek csak fogyasztókat, akik megelégszenek a moslékkal is. Meg kell szüntetni a kétféle érettségit, és a felvételi vizsgát komolyan kell venni. Külön kell felvételizni írásban és szóban, a középiskolai érettségi nem döntheti el, hogy valaki alkalmas-e az adott egyetem valamelyik szakára, illetve arra a pályára, amihez az diplomát ad. Természetesen a tanárok kell kapjanak rendes fizetést, hogy ne kelljen maszkba harisnyakötőt árulniuk, ha meg akarnak élni.” (<http://tema.hu/cikk/462>; a letöltés dátuma: 2013. augusztus 6.)

Hasonló gondolatokat fogalmazott meg Szörényi a kötet nyitóesszéjében (*Nemzeti tudományok és oktatás*) is, kiemelve, hogy nem lehet pótolni az egyetemen azt, amit az általános és a középiskolában elmulasztottak, s hogy fontos lenne valamennyi tanár szakos hallgató számára visszaállítani a magyar és világtörténelem tanulását. Korábban a természettudományos tárgyakat oktató pedagógusok humán műveltséggel is rendelkeztek, nem szégyen tehát a régmúlt nagyjaitól tanulni. A professzor úgy véli, az ezeréves Magyarország történelmi földrajzának tanítását is be kellene vonni a történelemoktatásba, hiszen „közös emlékezet nélkül ugyanúgy széthull a nemzet, mint közös nyelv nélkül”. (11.)

A közéleti írásokat útirajzok követik, hangulatos firenzei, római, dubrovnikai jegyzetek, át-meg átszöve irodalmi, történelmi utalásokkal, majd képző- és filmművészeti írások következnek. Szörényi László alapos és értő elemzése nyomán Piranesi, Szőnyi István, Triznya Mátyás művészete elevenedik meg. Közelebb kerülhetünk a „Szent Ferenc-i lelkülettel felruházott” Móser Zoltán és a „mozdulatlan” világ formáit, szobrokat, épületeket rögzítő Lukácsy Gábor fényképeihez, Gazdag Gyula, Kardos Ferenc, Gulyás Gyula és Gulyás János, valamint Eizenstejn filmművészetének titkaihoz.

A kötetben önálló fejezetet alkotnak a beszélgetések. Öt interjú olvasható, öt hallatlanul izgalmas beszélgetés „egy megrögzött filosszal”. Szó esik például a latin nyelv jelenkori szerepéről, s Szörényi a rá oly jellemző szókimondással védi meg a klasszikus nyelv becsületét: „...van ebben vallás is, hogy válasszunk dacosan egy közös nyelvet Európának, miközben az angol le akarja tarolni az egész világot. Mutassuk meg, hogy minket sem a gólya költött. Mikor az angolok még csak dadogtak, a latin már folyékonyan énekelt, mint a pacsirtamadár vagy mint a strucc, ahogy akarjuk, a legkülönbözőbb módon és hangnemekben. Amikor a nemzeti nyelvek még csak botladoztak és éppen keresték a kifejezési módot. (...) Én a legnagyobb mértékben helyeslem a latinnak a revitalizációját, amely erősödik, hála Istennek.” (149–150.)

Az *Isonzó a Dunába ömlik* című kötet olyan írásokat tartalmaz, amelyek különböző folyóiratokban, heti- vagy napilapokban jelentek meg. Ha megnézzük a sajtóorgánumok címét, érdekes listát állíthatunk össze: Élet és Tudomány, Élet és Irodalom, Európai Utas, Filmkultúra, Igen, Irodalomtudományi Közlemények, Literatura, Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Mozgó Világ, Műgyűjtő, Szegedi Egyetem, Távlatok, Új Ember, Új Magyarország, Vigilia. Van köztük tudományos, irodalmi és művészeti lap, különböző műhelyek, különböző szemléletmódok. Szörényi, akit az egyetemen leleményes Odüsszeusznak hívtak társai, úgy véli, értelmetlen, hogy vannak egymásról tudomást sem vevő műhelyek, írók, mert ez a helyzet a tehetségteleknek kedvez. S talán majd a „csak egyének vannak, szolidaritás nincs” „végzetes képlet” is föloldódik egyszer. Addig is olvassunk Szörényit – sokat tanulhatunk tőle.